

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ

Η ιατρική στη ζωή και το έργο του Τσέχωφ

Γιάννης Πασιώνης
Παιδίατρος

Ο Αντών Τσέχωφ γεννήθηκε τον Ιανουάριο του 1860 στην πόλη Ταγκανρόγκ, λιμάνι της Αζοφικής θάλασσας. Ο πατέρας του, γιος δουλοπαροίκων, σχεδόν αναλφάβητος διατηρούσε ένα κατάστημα με «εδώδιμα και αποικιακά είδη». Μέσα στους εμπορευόμενους ήταν και πολλοί Έλληνες, μάλιστα τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στο δημοτικό σχολείο που συντηρούσε η εκεί ελληνική παροικία. Ο πατέρας του, αυταρχικός, συχνά τρομοκρατούσε και έδερνε τα παιδιά του, ήταν όμως και ταλαντούχος μουσικός, καθώς έπαιζε βιολί και τραγουδούσε στη χορωδία της πόλης. Η μητέρα του με πολλά ψυχικά χαρίσματα είχε αγαθή επιρροή πάνω στα 6 παιδιά της. Ο μικρός Αντών είχε μια έμφυτη και σπάνια καλοσύνη, δεν μπορούσε να υποφέρει τη σκληρή συμπεριφορά, έκλαιγε όταν έβλεπε να χτυπάει ένας καροτσέρης το άλογό του. Κάθε μέρα αυτός και ο αδελφός του σηκώνονταν χαράματα και βοηθούσαν τον πατέρα τους ως αργά το βράδυ στο κατάστημα. Σ' αυτόν τον χώρο ο Τσέχωφ γνώρισε χαρακτήρες που ζωντάνεψε αργότερα στα έργα του. «Σκηνές της τρέχουσας ζωής» είναι ο υπότιτλος σε ένα από τα έργα του και, πράγματι, βλέπουμε πως ο κόσμος του Τσέχωφ είναι ο καθημερινός, μέσος, λαϊκός κόσμος ιδωμένος όμως με το λυρικό ουμανισμό του συγγραφέα. Αξιοσημείωτο είναι πως αν και γνώρισε πολλές ταπεινώσεις και ήταν μεγαλωμένος κάτω από αντίξορες συνθήκες, σιγά, σιγά, όπως γράφει ο ίδιος αποτίναξε από πάνω του τον δούλο και ένοιωσε πως στις φλέβες του δεν έτρεχε αίμα σκλάβου αλλά ελεύθερου ανθρώπου. Και έτσι με την κριτική και αμερόληπτη στάση του απέναντι στη ζωή, δεν έγινε θύμα διάφορων συμπλεγμάτων κατωτερότητας ώστε να γράφει «Την ασημαντότητα σου, ξέρεις πού πρέπει να τη συναισθάνεσαι;

Μπροστά στον Θεό, στο πνεύμα, στην ωραιότητα, στη φύση, αλλά ποτέ μπροστά στους ανθρώπους. Μπροστά τους πρέπει να συναισθάνεσαι τη δική σου αξιοπρέπεια».

Όταν έγινε 16 ετών ο πατέρας του χρεοκόπησε και για να αποφύγει τη φυλάκιση κατέφυγε στη Μόσχα. Ο Τσέχωφ έμεινε μόνος στη γενέτειρά του και ώσπου να τελειώσει το Λύκειο ζούσε με μεγάλες στερήσεις παραδίδοντας μαθήματα.

Ο Τσέχωφ το 1904.

Ο Τσέχωφ και ο Τολστόι το 1901.

Όταν έγινε 19 ετών, έφτασε και αυτός στη Μόσχα και γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή και δεν μετά-νιωσε ποτέ γι' αυτό, όπως έλεγε αργότερα. Από την πρώτη χρονιά της φοίτησής του, άρχισε να δημοσιεύει σατιρικά κείμενα σε περιοδικά και κωμικά διηγήματα με διάφορα ψευδώνυμα χωρίς να έχει αξιώσεις ανάδειξης. Οι λογοτεχνικές του επιδόσεις πήραν σύντομα επαγγελματικό χαρακτήρα. Τότε έμενε όλη η οικογένεια μαζί σε ένα υγρό υπόγειο και αυτός έπρεπε να δουλεύει χωρίς ανάπαυλα. Κερδίζει χρήματα με όλα τα μέσα: μαθήματα, προγυμνάσεις, χρονογραφήματα, παίρνει πάνω του όλες τις οικογενειακές ευθύνες «για τις οποίες δεν ήταν καμωμένος». Η εξέλιξή του στα γράμματα έγινε με ένα τρόπο φυσικό και αθόρυβο γιατί ήταν από την αρχή μετριόφρων. Σε ηλικία 24 ετών, τελειώνει το Πανεπιστήμιο. Αρχικά εξασκεί την ιατρική στα περίχωρα της Μόσχας, στο Ζέμτσοβο, 80 χιλιόμετρα περίπου μακριά. Παρακολουθεί προσεκτικά όλες τις ιατρικές καινοτομίες, τρέχει στα γύρω χωριά, δέχεται αρρώστους, κάνει διαλέξεις και γράφει σε φίλους του. «Όσο είμαι γιατρός στο Ζέμτσοβο, μη με λογαριάζετε για λογοτέχνη». Αλλά πάντα βρίσκει ώρες για να γράφει τα μικρά του διηγήματα. Σ' αυτά αναδεικνύεται ένας λεπτός ψυχολόγος που

συνδυάζοντας το χιούμορ με τον λυρισμό, διερευνά τα μυστικά της ανθρώπινης ψυχής και ξεσκεπάζει τα πραγματικά κίνητρα των χαρακτήρων στα έργα του. «Δουλειά, χρειάζεται δουλειά! Το σπουδαίο είναι να είσαι δίκαιος, όλα τα άλλα θα έλθουν μοναχά τους». Σε ηλικία 29 ετών η Ακαδημία του έδωσε τη μεγαλύτερη διάκριση με το μεγαλύτερο βραβείο της Ρωσίας, το βραβείο Πούσκιν. Τότε του παρουσιάστηκαν τα πρώτα συμπτώματα της φυματίωσης που μ' αυτήν θα πάλευε πότε στο χειρότερο και πότε στο καλύτερο για 15 χρόνια. Λίγο αργότερα και ο μεγαλύτερός του αδελφός, ζωγράφος με σπουδαίο ταλέντο, πέθανε από φυματίωση.

Σε ηλικία 30 ετών το 1890 ξεκινά για το νησί –κάτεργο Σαχαλίη όπου έστελναν τους βαρυντινίτες από όλη τη Ρωσία. Οι κατάδικοι με αλυσίδες δεμένες στα πόδια διέσχισαν όλη τη Σιβηρία για να φτάσουν στην εξορία, όπου τους περίμεναν το μαστίγωμα και η αβάσταχτη δουλειά. Ο Τσέχωφ ξεκίνησε τον Απρίλιο μέσω Σιβηρίας και έφτασε τον Ιούλιο στη Σαχαλίη. Έμεινε εκεί τρεις μήνες και μετά δια μέσου του Ινδικού Ωκεανού διέπλευσε τη δώρυγα του Σουέζ και επέστρεψε στη Ρωσία έχοντας αποκομίσει συγκλονιστικές εμπειρίες «Κάθε μέρα σηκωνόμουν στις 5 το πρωί. Έκανα γύρω σ' όλα τα μέρη της εξορίας, μπήκα σε κάθε ίσμπα, μίλησα με τον καθένα, κατέγραφα κοντά 10.000 καταδίκους σε ειδικά φύλλα ποιότητας, πέτυχα την απογραφή παιδιών, μίλησα με ανθρώπους αλυσοδομένους σε καρότσια... Έγραφα το βιβλίο για τη νήσο Σαχαλίη στη θέση μιας διατριβής που ήθελα να γράψω όταν τέλειωσα την Ιατρική Σχολή. Είμαι ευχαριστημένος που μέσα στο συγγραφικό μου ιματιοφυλάκιο έχει τη θέση του κι αυτό το αδρό ρούχο του κατάδικου». Αυτό το βιβλίο του δεν αναγνωρίστηκε σαν διατριβή, είχε όμως ένα πρακτικό αποτέλεσμα: Οι αρχές αναγκάστηκαν να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης των εξορίστων και αποφάσισαν να ιδρύσουν βρεφοκομεία και σχολεία για τα παιδιά των καταδίκων. Μετά το ταξίδι αυτό ο Τσέχωφ παρουσίαζε συχνά προβλήματα υγείας και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Μόσχα και να εγκατασταθεί το 1892 στο χωριό Μελίχοβο, 60 χιλιόμετρα περίπου μακριά. Αισθανόταν ως τα κατάβαθά του την ποίηση της δουλειάς, του άρεζε να εξωραΐζει τη γη και έχοντας πάθος με την κηπουρική φύτευε δένδρα και λουλούδια, κυρίως όμως προσέφερε καθημερινά τις ιατρικές του υπηρεσίες

Ο Τσέχωφ και ο Γκόρκυ το 1901.

στους χωρικούς. Από νωρίς κατέφθαναν οι άρρωστοι, παιδιά, γυναίκες, μουζικοί, μικρομαγαζάτορες. Ο ίδιος σημειώνει «από τον Αύγουστο του 1892 έως τον Οκτώβριο εξέτασα περίπου 1.000 ασθενείς». Θεράπευε με ελάχιστη αμοιβή, προμήθευε τα αναγκαία φάρμακα που τα ετοίμαζε η αδελφή του η Μαρία, είχε και μικροσκόπιο για μικροβιολογικές εξετάσεις. Σαν γιατρός μπόρεσε να πλησιάσει τα πιο διαφορετικά κοινωνικά στρώματα «ο μουζικός με την ανοιγμένη κοιλιά από δικράνι, το ζεματισμένο παιδί, η νοσοκόμα που συνήθισε να παίρνει μορφίνη και κατέληξε σε άσυλο, η νεαρή σύζυγος που μολύνθηκε από τον άνδρα της που είχε σύφιλη, το κοριτσάκι με το αυτί γεμάτο σκουλήκια». Τα βράδια, όταν δεν είχε άλλες υποχρεώσεις έγραφε. Τότε δημοσίευσε τη νουβέλα *Ο θάλαμος Νο 6*, όπου περιγράφει την πορεία του γιατρού Ράνγκιν που από διευθυντής σε ένα επαρχιακό νοσοκομείο καταλήγει να τον κλείσουν οι υφιστάμενοί του στο άσυλο επειδή

ήταν τίμιος και προσηνής με τους ασθενείς του. Εκείνο το διάστημα ξέσπασε και η επιδημία χολέρας και ο Τσέχωφ έσπευσε στον αγώνα εναντίον της. Σε λίγο, μετά από κακή σοδειά έπεσε και πείνα και τότε αναχώρησε για τις περιοχές που υποφέρανε από τον λιμό, για να βοηθήσει επί τόπου. Βοήθησε να γίνουν παραπήγματα για τους ασθενείς, παρόλο το πολιτικό ψύχος ταξίδευε σε μακρινές περιοχές, αγόραζε άλογα για διανομή, παραλίγο σώθηκε από μια ανεμοθύελλα. Είδε χωρικούς που έτρωγαν τις άκρες των ποδιών της χήνας από την μεγάλη τους πείνα και γνώρισε από κοντά την αλαζονεία των ισχυρών, την κτηνωδία και το παρασιτικό πνεύμα των γραφειοκρατών αλλά και την αγραμματοσύνη, τον σκοταδισμό, τη δουλοπρέπεια των χωρικών. Δεν περιοριζόταν μόνο σε ιατρικές φροντίδες, αλλά αγωνιζόταν και σε άλλες κοινωνικές δραστηριότητες. Πλήρως με δικά του έξοδα για την οικοδόμηση 3 σχολείων, για την ανέγερση παιδικού νοσοκομείου, για

Ο Τσέχωφ διαβάζοντας τον *Γλάρο* στους ηθοποιούς του Θεάτρου Τέχνης το 1898.

τη χάραξη δρόμων. Αυτά τα χρόνια ιατρικής πείρας έδωσαν υλικό για τα βιβλία του *Μουσικοί* και *Μέσα στη ρεματιά*. Στο Μελίχοβο έγραψε και τα θεατρικά του έργα *Ο γλάρος* και ο *Θεός Βάνιας* όπου δείχνει τον μαρασμό των ψυχών σε συνθήκες καταπίεσης και την ελπίδα και επίκληση για μια καλύτερη ζωή. Αλησμόνητα είναι τα λόγια παρηγόριας της Σόνιας στον *Θεό Βάνια*: «Θα αναπαυθούμε, θα ακούμε τους αγγέλους, θα δούμε όλο τον ουρανό φωτισμένο με αστέρια σαν διαμάντια. Θα δούμε πως όλη μας η κακία εδώ κάτω στη γη, όλα μας τα πάθη, όλοι μας οι πόνοι θα αφανιστούνε μέσα στο έλεος που θα πλημμυρίσει όλο τον κόσμο». Αυτό το κείμενο το μελοποίησε ο Ραχμάνινοφ αναδεικνύοντας τη μουσικότητα που έχουν τα θεατρικά έργα του Τσέχωφ μαζί με ένα άλλο ιδίωμα, τη δραματική σιωπή.

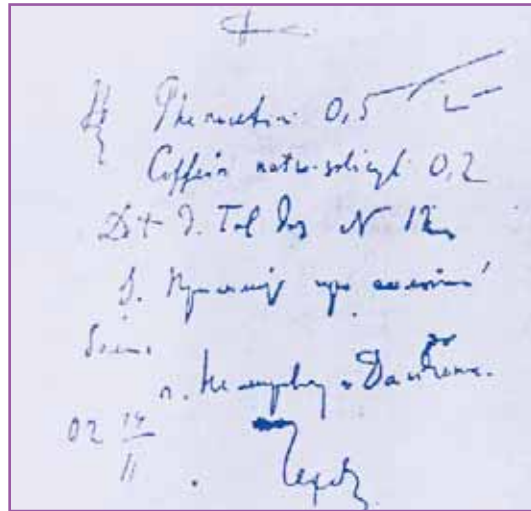
Κατά την επιδημία της χολέρας, η ιατρική του δράση ξεπερνά κάθε άλλη. «Δεν έχω καιρό να γράψω. Πάει καιρός που παράτησα τη λογοτεχνία και βρίσκομαι απένταρος, γιατί βρήκα πιο ταιριαστό για μένα και τη διαφύλαξη της ανεξαρ-

τησίας μου να παραιτηθώ από τον μισθό που παίρνουν οι γιατροί. Τώρα όλοι εργάζονται σκληρά, με θαυμαστά αποτελέσματα, που μπορούν να αναγκάσουν και τον Τολστόι ακόμη να σεβαστεί την Ιατρική και την επέμβαση των μορφωμένων στην καθημερινή ζωή. Θα έλεγε κανείς πως αρπάξαμε τη χολέρα με το λάσσο. Τον παλιό καιρό, όταν μυριάδες άνθρωποι έπεφταν άρρωστοι και πέθαιναν, κανείς δεν μπορούσε ούτε να ονειρευτεί τα καταπληκτικά επιτεύγματα που συντελούνται τώρα. Τί κρίμα που δεν είσαι γιατρός!» έγραφε σε έναν γνωστό του.

Βέβαια μέσα σ' αυτή την ιατρική προσφορά, δεν λείπουν μέρες αποκαρδίωσης, εξάντλησης και ομολογίας ότι η ιατρική του έχει γίνει βάρος. Να τί έγραφε αργότερα «Ω πόσο με κουράζουν οι άρρωστοί μου, ένας γείτονας μου έπαθε μια νευρική κρίση και με τραβολογάνε στο σπίτι του με ένα σαράβαλο κάρο. Και ακόμα τι κουραστικό να έχεις τις μαμάδες και τα μωρά τους και τις σκόνες που πρέπει να ζυγιάζω για δαύτες. Κουράστηκε η ψυχή μου, είναι φοβερό να μην ανήκει

κανείς στον εαυτό του. Να μην σκέφτεσαι παρά τις διάρροιες, να πετιέσαι τη νύχτα μόλις ακούσεις τα σκυλιά να γαβγίζουν, να χτυπάνε την πόρτα σου και να φωνάζεις εμένα ζητάνε; Να σέρνεται μέσα σε απίθανα αμάξια, να μη διαβάζεις παρά ό,τι γράφεται για τη χολέρα... Ω γλυκιά μουσική και ποίηση πού είστε;» Αυτά τα συμπτώματα σήμερα μπορούμε να τα ονομάσουμε ίσως σύνδρομο καταπόνησης/επαγγελματικής εξουθένωσης (burnout). Και ο Τσέχωφ, όσο και ανιδιοτελής και γενναιοδωρος να ήταν δεν μπορούσε να μην είχε γνωρίσει την ψυχική κόπωση, όντας και ο ίδιος με κλονισμένη υγεία. Ωστόσο, ενώ γράφει αυτά τα απαισιόδοξα γράμματα ασχολείται με τη μεγαλύτερη αφοσίωση με τους χωρικούς και αργότερα γράφει «πότε ο ένας έχει αιμορραγία, πότε ο άλλος πέφτει από ένα δέντρο και σπάνει το χέρι του, πότε αρρωστάει το κοριτσάκι κάποιου. Χωρίς εμένα ίσως και να πέθαιναν. Οι γιατροί έχουν κάποτε ώρες και ημέρες τρομερές, δεν εύχομαι παρόμοιες σε κανέναν. Υπάρχουν είναι αλήθεια ανάμεσα στους γιατρούς όχι λίγοι αμαθέστατοι και αδιάκριτοι, όπως άλλωστε και ανάμεσα στους συγγραφείς. Μόνο όμως οι γιατροί γνωρίζουν αυτές τις τρομερές ώρες και αυτές τις τρομερές μέρες. Και γι' αυτό υποστηρίζω βάζοντας το χέρι στην καρδιά, με πλήρη επίγνωση της ευθύνης πως πρέπει να είμαστε πολύ επιεικείς απέναντί τους».

Τον Μάρτιο το 1897 κατά τη διάρκεια ενός δείπνου κλονίζεται από μια σοβαρή αιμόπτυση και το αίμα απλώνεται στο τραπέζι. Πηγαίνει για θεραπεία στις ακτές της Μεσογείου, την Αδριατική, τη Νίκαια. Εκεί τον ξεκουράζει η θάλασσα και το ζεστό κλίμα, αλλά επιστρέφει και πάλι στην πατρίδα. Εγκαταλείπει οριστικά τη Μόσχα και το 1899 εγκαθίσταται στην Κριμαία στη Γιάλτα. Και εκεί όλα του είναι ξένα: τα πολλά ξενοδοχεία, το αργόσχολο πλήθος, οι ακαμάτηδες πλούσιοι. Χτίζει εκεί ένα σπίτι και ενώ αισθάνεται μεγάλη αδυναμία και λαχανιάζει εύκολα δεν σταματά να γράφει. Η ανάγκη της δημιουργίας είναι παντοδύναμη μέσα του. Συγχρόνως προσφέρει και τις ιατρικές του γνώσεις σε άλλους ομοιοπαθείς με αυτόν και φροντίζει για τα σχολεία της περιοχής – μεγάλη του έγνοια ήταν οι βιβλιοθήκες. Όταν έγινε γνωστός συγγραφέας απέφευγε να προσδιορίζει με ακρίβεια ποιο ήταν το επάγγελμά του και έλεγε «Η Ιατρική είναι η νόμιμη γυναίκα μου και η λογοτεχνία η ερωμένη μου». Το 1890 εξελέγη μέλος

Μία ιατρική συνταγή του Τσέχωφ.

της Ακαδημίας και ένα χρόνο μετά παντρεύεται την Όλγα Κνίππερ, που ήταν πρωταγωνίστρια σε πολλά θεατρικά του έργα. Η υγεία του όμως χειροτερεύει, τον βασανίζουν αιμοπτώσεις και αναγκάζεται να μεταβεί σε ένα σανατόριο στην Ούφα, όπου ελπίζοντας να γιατρευτεί, όπως πολλοί άλλοι φθισικοί της εποχής, κάνει θεραπεία με κούμπος (ποτό αναβρασμένο με γάλα φοράδας).

Επιστρέφει και πάλι στη Γιάλτα όπου γράφει τον *Βυσσινόκηπο* το τελευταίο θεατρικό του έργο και τον *Επίσκοπο*, ένα διήγημα σαν ένα είδος δικής του αυτοβιογραφίας. Εκεί εκθέτει το δράμα ενός ανθρώπου που είναι ανώτερος από το περιβάλλον του, που δεν τον νοιώθουν μα που είναι καταδικασμένος σε μοναξιά και που κάνει επίκληση σε μια ζωή ωραία και ευγενική και που πεθαίνει στα 41 του χρόνια. Μετά δύο χρόνια και ο Τσέχωφ πεθαίνει στα 44 του χρόνια. Τον Φεβρουάριο του 1904, εκρήγνυται ο Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος και αυτός ονειρεύεται να φύγει για το μέτωπο υπό την ιδιότητα του γιατρού. Η φυματίωσή του όμως εξαπλώνεται με εξωπνευμονικές εστίες «...υποφέρω γράφει ο ίδιος από εντερικές διαταραχές και παίρνω βισμούθιο και όπιο». Μετά από σύσταση των γιατρών φεύγει μαζί με τη γυναίκα του στο Βερολίνο και του Μέλανα Δρυμό όπου τον Ιούλιο πεθαίνει στη λουτρόπολη Μπαντενβάιλερ. Μετά μία εβδομάδα ενταφιάζεται στην πατρίδα του στο Μοναστήρι του Νοβοντεβίτσι.

«Δεν αμφιβάλω πως η σπουδή της Ιατρικής είχε μια σοβαρή επίδραση πάνω στη λογοτεχνική του δραστηριότητα. Πλάτυνε σημαντικά το πεδίο

των παρατηρήσεών μου, με πλούτισε με γνώσεις, που την πραγματική τους αξία για μένα σαν συγγραφέα δεν θα μπορούσε να την εκτιμήσει παρά μόνο ένας συγγραφέας που θα ήταν και αυτός γιατρός. Είναι ολοφάνερο πως χάρη στην Ιατρική μπόρεσα να αποφύγω ένα σωρό λάθη. Δεν ανήκω στους λογοτέχνες που φέρονται αρνητικά στην επιστήμη. Και δεν θα ήθελα να ανήκω και σε εκείνους που μονάχα με το μυαλό τους φτάνουν παντού. Μονάχα οι ανόητοι και οι αγύρτες τα εννοούν και τα ξέρουν όλα. Η ανατομία και τα γράμματα έχουν μία εξίσου ευγενική καταγωγή και τους ίδιους σκοπούς. Αν ένας άνθρωπος γνωρίζει τους νόμους της κυκλοφορίας του αίματος είναι πλούσιος. Αν επιπλέον μαθαίνει ιστορία και μου-

σική γίνεται ακόμα πιο πλούσιος. Αντιμαχόμενες δεν είναι οι διάφορες γνώσεις, η ποίηση με την ανατομία αλλά οι πλάνες. Όσο για μένα, αισθάνομαι πολύ πιο ζωντανός και ευχαριστημένος με την επίγνωση πως έχω δύο επαγγέλματα αντί για ένα (στο επόμενο σημείωμα θα αναφερθούμε σε χαρακτηριστικές γιατρών στα έργα του Τσέχωφ).

Πηγές

Λάφφτι Σοφία: *Ο Τσέχωφ ιστορημένος από τον ίδιο (par lui même)*, Δίφρος 1960.

Έρεμπουργκ Ηλία: *Ο κόσμος του Τσέχωφ*, εκδόσεις Μάρη, 1963.

Τσέχωφ: *Διηγήματα*. Εκδ. Κέδρος, Δωδώνη, Παπαδημητρίου, Πατάκης.

Τσέχωφ: *Θάλαμος Νο 6*. Εκδ. Κορφή.

Τσέχωφ: *Θεατρικά έργα*, Εκδ. Γκόνη, 1960.

